

KEYNES'YEN GELİR DAĞILIMI TEORİSİ VE KALDOR MODELİ

Doç. Dr. Erdoğan ALKIN

I. Keynes'e göre kapitalist bir ekonominin iki önemli sorunu tam istihdam ve gelir dağılımıdır¹. Ancak, yazar ikinci konunun analizine eserinde yer vermemiş ve ayrı bir gelir dağılımı modeli kurmamıştır. Fakat düşüncelerinin önceleri bu yönde gelişmeye eğilimli olduğu açıktır. Örneğin, *A Treatise on Money* adlı eserinde (London, 1953) kârlar, fiyatlar genel seviyesi, yatırımlar ve tüketim harcamaları arasındaki temel ilişkileri ele almıştır. Keynes, bir yazısında şöyle demektedir :

“Millî gelirden ücret payına ait oranın değişmezliği, tüm iktisadî istatistikler içinde en şaşırtıcı ve fakat en sağlam olanıdır... Bu değişmez ilişki kısa değil uzun dönemli bir görünüşe sahiptir”².

Yazar, kârın üretimin satış değeri ile maliyetler arasındaki fark şeklinde, üretim maliyetini de ücret, rant, faiz ve müteşebbislerin normal kazançları toplamı olarak tanımlamaktadır. Toplumun parasal geliri, toplam üretim maliyetine eşittir. Gelir akımı a) tüketim malları üretiminde kazanılan, b) yatırım malları üretiminde kazanılan olarak ikiye ayrılabilir gibi, harcama akımı da a) tüketim mallarına olan harcamalar ve b) tasarruf olarak iki yönden ele alınabilir. Tüketim malları üretiminde kazanılan toplam gelir ile bu mallara yapılan toplam harcamalar arasında bir fark varsa, adı geçen malların satış değerleri ile maliyetleri arasında da bir fark var demektir. Tanım gereği, bu fark tüketim malları üreten kesimin kârıdır. Yatırım malları üreten kesimin kârı ise, yatırım malla-

1 J. M. Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*; London 1954, sh. 372.

2 J. M. Keynes, “Relative Movements of Real Wages and Output”, *The Economic Journal*, 1939, sh. 48.

rının satış değeri ile bu malların üretim maliyetleri arasındaki farktır. Maliyetler veri iken kâr, sermaye mallarının fiyat seviyesine bağlı kalmaktadır.

Şu halde toplumun geliri, sistemdeki çeşitli grupların alacağı kararlarla yakından ilişkilidir. Bu kararlar şöyle sıralanabilir : İşçilerin tüketim kararları, müteşebbislerin yatırım kararları, toplumun likidite tercihi kararları ve para otoritelerinin para politikası ile ilgili kararları.

Üretim maliyetleri veri iken, müteşebbisler kârlarının bir kısmını tüketim harcamalarında kullanırlarsa, tüketim malları kesiminde kârlar bu harcamaya eşit miktarda yükselecektir. Aksine, örneğin zarar ettiklerinde bu zararlarını telâfi için normal harcamalarını kısma kalkarlarsa, yani tasarruflarını artırırlarsa, bu tasarruflara eşit bir olumsuz etki daha belirecektir.

Keynes, üretim faktörlerinin fiyatları değişse bile, bu sonuçların geçerli olacağını savunmuştur. Yazara göre, para otoriteleri bu değişimleri izale edecek kararlar almadıkça, faktör fiyatlarındaki düşme ve yükselmeler aynı oranda fiyat dalgalanmaları yaratacak ve böylece kârlar değişmeksizin aynı kalacaktır.

Keynes, dağılım ile ilgili görüşlerini bu noktada kesmekte ve sistemli bir makro gelir dağılımı teorisi kurmaya teşebbüs etmemektedir. Yazar, enflasyonist ve deflasyonist eğilimlerin, fiyatlar üzerindeki etkiler yoluyla değil, üretim ve istihdamdaki değişmeler yönünden daha açık analiz edilebileceği sonucuna varmıştır. Çarpan mekanizması, örneğin fiyatlarla ücretler arasındaki ilişkinin tayini amacıyla da üretim ve istihdam seviyesinin tayini amacıyla da kullanılabilir. Ancak, birinci durumda üretim ve istihdam seviyesi, ikincisinde ise gelir dağılımı (yani fiyatlarla ücretler arasındaki ilişki) veri olarak alınmalıdır. Çarpan teorisinin Keynes tarafından bir dağılım modeli olarak geliştirilmemesinin sebebi, bir istihdam teorisine esas olmak üzere, ortaya konmasıdır. Bu analiz, bir ekonominin neden eksik istihdam dengesinde bulunabileceğini izah etmektedir. Aletin bu amaç için kullanılışı diğerine açık kapı bırakmamaktadır. Kaldor'a göre eğer tasarruf-yatırım dengesinin, fiyat-maliyet ilişkilerindeki değişmeler sonucunda doğduğu varsayılırsa, yalnız üretim ve istihdamdaki değişmeleri izah eden bir prensipten mahrum olunmakta kalmaz, üstelik efektif talep fikri iflâs etmiş olur. Böylece, üretimin mevcut kaynaklarla sınırlandırıldığı ve bir grup malın talebindeki daralmanın, diğer grupların taleplerinde bu daralmayı izale eden artışlara sebep olduğunu ileri süren "mahreçler kanunu" na dönülmüş olur. Bununla beraber, çar-

pan mekanizması dağılım modeli olarak da kullanılabilir. Ancak, gelir taini modelinde kısa dönemli ve statik bir görünüşe sahip olan mekanizmanın, gelir dağılımı modelinde uzun dönemli ve dinamik bir karakter alacağını da unutmamak gerekir.

Keynes'in, gelir dağılımı hakkındaki fikirlerini yayımlamasından çok sonra Boulding, bu görüşün etkisinde kalarak bir makro-ekonomik dağılım modeli kurmağa teşebbüs etmiştir³. Yazara göre, millî gelirin ücretler ile ücret dışı gelirler arasında dağılışı sadece toplu sözleşmelere, ücret pazarlıklarına ve müteşebbislerin kabiliyetlerine bağlanamaz. Bu konuda, etkili olan, ekonomideki yatırım, tasarruf ve likidite tercihi kararlarıdır. Boulding, bu fikirlere dayanarak bilânço türü bir sınıflandırma ve analiz şekli kullanıp ekonomik sistemin temel özdeşliklerini yazma yoluna gitmiştir. Yazara göre, millî gelir, toplumun elindeki aktiflere yapılan katkılardan ibarettir. Dağılım analizi bu katkıların ekonomideki sınıflar arasında nasıl paylaşılacağını açıklamaya çalışır.

Robinson ise, kurmaya çalıştığı makro-ekonomik dağılım modelinde, toplumdaki çeşitli grupların yatırım ve tüketim kararlarının, ücretleri etkiliyerek, uzun dönemde millî hasılânın emek ile diğer faktörler arasında nasıl bölüneceğini tayin ettiğini ileri sürmüştür⁴. Yazar, teknik ilerlemenin gelirdağılımına etkisini de ele alarak incelemiştir.

Boulding ve Robinson, modern anlamda makro-ekonomik dağılım modellerini kurmaya teşebbüs ettiklerinden, klâsik büyüme ve dağılım modelleri ile Keynes sonrası modeller arasında bir köprü kurmuşlardır. Keynes'yen varsayımlar üzerine kurulan Boulding ve Robinson modelleri, efektif talebe önemli bir yer vermekle beraber, aşırı tanımsal olduklarından, nisbî faktör paylarının seyri sorununa büyük bir açıklık getirememişlerdir. Makro-ekonomik değişkenler arasındaki ilişkileri fonksiyonel kavramlardan mahrum özdeşlikler halinde sunduklarından, bu modeller iktisadî değişmeleri izahta yetersiz kalmışlardır.

Keynes'yen âletleri ve özellikle çarpan kavramını, bir gelir dağılımı teorisi kurma yolunda en etkin kullanan Kaldor olmuştur⁵. Yazar, anali-

3 K. E. Boulding, **A Reconstruction of Economics**, New York 1950; sh. 243-269 : "The background and structure of a macro-economic theory of distribution" ve "The models for a macro-economic theory of distribution"; **Economic Theory in Review**; Bloomington 1950; sh. 66-95.

4 J. Robinson, **The Accumulation of Capital**; London 1956.

5 N. Kaldor, "Alternative theories of distribution"; **Review of Economic Studies**; 1955-56, No. 61, sh. 83-100.

"A model of economic growth"; **Economic Journal**; Aralık 1957

zine her ne kadar “Keynes’yen” diyorsa da, modeli Harrod-Domar büyüme modelinin bir bakıma geliştirilmiş bir şekli olarak ibarettir. Bilindiği gibi, Harrod-Domar modeli büyümenin, nüfus artışı ve teknik ilerleme gibi dış (eksojen) değişkenlere bağlı olduğu tam istihdam halindeki ekonomileri ele alan bir uzun dönem denge teorisidir. Bu anlamda, zaman içinde tam istihdam halini idame ettirmek için gereken yatırım miktarı da bir dış değişkendir. İktisadi büyüme, üstel bir fonksiyona bağlı olarak düzgün bir hızla yürümektedir. Bu sebepten, bütün ekonomik değişkenler de aynı hızla büyümekte ve aralarındaki oranlar sabit kalmaktadır. Yani kısaca ekonomik sistem, bütün makro oranlar sabit kalarak büyümektedir.

Harrod-Domar modeline göre, nüfus artış hızı ve doğal büyüme hızı veri iken sistemi dengeli büyüme halinde tutacak tek bir tasarruf oranı vardır. Bu oran, ekonomideki çeşitli sınıfların tasarruf meyillerinin tartılı ortalamasıdır. Makro-ekonomik gelir dağılımı burada konuya girmektedir. Çünkü, yukarıda adı geçen tartılar gelirden sınıfların aldıkları paylardan başka bir şey değildir.

Kaldor modelinde, ücretlilerle sermayedarların tasarruf fonksiyonları veri ise, nisbi kâr payı, yatırım/hasılâ oranının fonksiyonudur. Yatırımlar modelde bir dış değişken olarak yer almakta ve bu değişkenle ilgili davranışsal ilişkiler konu dışı bırakılmaktadır. Kaldor’a göre bu husus, Keynes’yen teorisinin ana varsayımlarından biridir. Madem ki dengede tasarruflar mutlaka yatırımlara eşit olmaktadır, şu halde gelir seviyesini ve bu gelirin dağılımını tayin eden etken, yatırım kararlarıdır; yoksa tam tersine, yatırımları etkileyen, gelir seviyesi ve gelir dağılımı değildir. Eğer ekonomi tam istihdam sınırında — yani gelir seviyesi veri — ise, yatırımlarda meydana gelecek bir artış, tasarruf-yatırım eşitliği tekrar kuruluncaya kadar kâr marjlarının artmasına sebep olacaktır.

II. Keynes’yen dağılım modelinin arkasındaki varsayımlarla Harrod - Domar tipi uzun dönemli denge teorilerinin varsayımları arasında yakın bir ilgi vardır. Bu varsayımlar şöyle sıralanabilir :

- Ekonomi tam istihdam durumundadır; yani gelir seviyesi veridir;
- Tam istihdama varmak için gerekli fizik yatırım bir dış değişkendir;
- İktisadi büyüme üstel bir fonksiyona tâbi olarak düzgün bir hızla yürümektedir. Bu sebepten, bütün makro-ekonomik değişkenler ara-

sındaki oranlar (örneğin yatırım/hasıla, tasarruf/hasıla oranları ve kâr haddi) değişmez bir niteliğe sahip olmaktadır.

— Nüfus artışı veridir. Ekonomi nötr teknik ilerleme halindedir. Yani faiz haddi aynı kaldıkta, sermaye/hasıla oranı da değişmeyecektir.

— Ücret ve kâr gelirlerinden yapılan tasarrufları, bu gelirlere bağlayan tasarruf fonksiyonları veridir.

— Marjinal tasarruf meyilleri ortalama meyillere eşittir.

— Kâr geliri elde edenlerin marjinal tasarruf meyli ücretlilerinkinden büyüktür.

— Reel ücretler belli bir geçinme seviyesinin, kâr haddi de sermayedarları yatırıma sevkedecek minimum bir seviyenin altına düşemez.

— İşçiler veya işçi sendikaları, artan yatırımlar dolayısıyla elde ettikleri gelirden gelecek azalmalara karşı direnmemektedirler.

Model, tasarruf-yatırım eşitliğinden hareket ederek, nisbî kâr payını yatırım/hasıla oranına fonksiyonel olarak bağlamaktadır. Ekonomideki kâr, faiz ve rant gelirleri toplamı kısaca *kâr* terimi ile adlandırılmaktadır.

Kapalı bir ekonomide faktör fiyatlarıyla millî hasıla (Y), kâr gelirleri (P) ile ücret gelirlerinin (W) toplamına eşittir :

$$Y = P + W$$

Kârlardan yapılan tasarruflara (S_p) ve ücret geliri elde edenlerin tasarruflarına (S_w) ait fonksiyonlar şöyle yazılabilir :

$$S_p = s_p P$$

$$S_w = s_w W$$

Burada s_p ve s_w koefisyanları marjinal (= ortalama) tasarruf meyillerini göstermektedir.

Tasarruf - yatırım eşitliği

$$\begin{aligned} I = S &= S_p + S_w = s_p P + s_w W = s_p P + s_w (Y - P) \\ &= (s_p - s_w) P + s_w Y \end{aligned}$$

denklemler ile belirtilebilir. Denklemin her iki yanını Y ile bölünüp, nisbî kâr payı (ve dolayısıyla nisbî ücret payı) yatırım/hasıla oranının fonksiyonu olarak yazılabilir :

$$\frac{P}{Y} = \frac{I}{s_p - s_w} \frac{I}{Y} \frac{S_w}{s_p - s_w}$$

Modelin geçerliliği, I/Y oranının, belli sınırlar içinde bağımsız değişken olarak kullanılıp kullanılmamasına bağlıdır. Ayrıca I/Y oranının, s_p ve s_w deki değişimlere karşı duyarlılık göstermemesi gerekir. I/Y nin bağımsız değişken olduğu ve ekonominin tam istihdam durumunda bulunduğu varsayırsa, nakdî ücret seviyesi ile ilişkili olarak fiyat seviyesini tayin eden etken efektif taleptir. Yatırımlarda ve dolayısıyla toplam talepte meydana gelen bir artış, fiyatları ve kâr marjlarını yükseltecek, reel tüketimi azaltacaktır. Yatırımlarda ve sonuç olarak efektif talepte ki bir düşme ise, ücret seviyesine oranla fiyatları aşağı yönde harekete geçirecek ve böylece reel tüketimde, yatırımlardaki daralmayı giderecek bir artış meydana getirecektir. Şu halde, fiyatların ve kâr marjlarının fleksibl olduğu varsayırsa, sistem devamlı olarak tam istihdam dengesinde karar kılacaktır.

Yukarıda verilen varsayımlar arasında bulunan $s_p > s_w$ eşitsizliği, kararlılık şartıdır. Eğer kâr geliri elde edenlerin tasarruf meylî, ücretlilerin tasarruf meylînden küçükse ($s_p < s_w$), fiyatlarda meydana gelecek herhangi bir azalma talebi de daraltacak, ve böylece fiyatlarda, ikinci kademede yine bir düşme görülecektir. Fiyatlardaki bir yükselme ise, aksi yönde olmak üzere, yine böyle bir kümülâtif etki yaratacaktır. Sistemin kararlılık derecesi, marjinal tasarruf meylleri arasındaki farka, yani $1/(s_p - s_w)$ oranına bağlıdır. Bu orana *gelir dağılımı hassasiyet katsayısı* adı verilebilir⁶. Çünkü, $1/(s_p - s_w)$ ifadesi, yatırımlar değişirken nisbî kâr payında meydana gelecek dalgalanmaların sınırını çizmektedir. Tasarruf meylleri arasında fark ne kadar küçük olursa, $1/(s_p - s_w)$ oranı da o kadar yüksek olacak ve I/Y deki küçük bir değişim, P/Y üzerinde büyük bir etki yaratacaktır.

İşçiler, ellerine geçen gelirin tamamını istihlâk için harcarsa, gelir dağılımı denkleminde $s_w = 0$ olduğunda,

$$\frac{P}{Y} = \frac{I}{s_p} \frac{I}{Y}$$

6 N. Kaldor, a.g.m.

veya başka bir deyişle,

$$P = \frac{I}{s_p} - I$$

eşitliğine varılır. Yani, yatırımlar üzerindeki çarpan etkisini sadece müteşebbislerin tüketim meyli tayin eder ve kârlar, yatırımlarla adı geçen sınıfın tüketim harcamaları toplamına eşit olur.

İşçilerin tasarruf meyilleri sıfırdan büyükse, toplam kâr da bu tasarruf miktarı kadar azalacaktır. Bunun yanında, s_w büyüdükçe kârların, yatırım seviyesindeki değişmelere karşı hassasiyeti artacaktır⁷.

III. Harrod tipi büyüme modelinden faydalanılarak, yatırım/hasıla oranının unsurları, büyüme hızı ve sermaye/hasıla oranı terimleriyle tanımlanabilir. Yatırımlar, sermaye stokundaki bir artışı ifade ettiğinden, I/Y oranı $\Delta K/\Delta Y$ şeklinde de yazılabilir. Bu ifade $\Delta Y/\Delta Y = I$ oranı ile çarpıldığında

$$\frac{I}{Y} = \frac{\Delta K}{\Delta Y} \frac{\Delta Y}{Y} = Gv$$

eşitliğine varılır⁸. Burada $\Delta K/\Delta Y$ veya v , marjinal sermaye hasıla oranının $\Delta Y/Y$ veya G ise, doğal büyüme hızını belirtmektedir. Yine Harrod modeli terimleriyle, bu büyüme hızı eksojen olarak, nüfus artışı ve teknik ilerleme ile tayin olunmaktadır.

Ekonomi devamlı olarak tam istihdam durumunda büyüyorsa, son denklemdaki G , "tam istihdam tavanı" büyüme hızını, yani Harrod anlamında doğal büyüme hızını göstermektedir. Harrod'ün ortalama tasarruf oranı ile ilgili denklemi ise,

$$\frac{I}{Y} = s = (s_p - s_w) \frac{P}{Y} + s_w$$

7 Nisbi kâr payının yatırım/hâsıla oranına göre elâstikliği ana denklemden faydalanılarak şöyle yazılabilir:

$$e = \frac{1}{s_p - s_w} \frac{I/Y}{P/Y}$$

Bu elâstiklik formülünde, herhangi bir veri I/Y veya P/Y seviyesinde, s_w nin değeri arttıkça e nin sayısal kıymeti yükselir.

8 R. Findlay - Economic Growth and the distributive shares - RES, Haziran 1960.

halini alacaktır". Yani aslında, gelir dağılımının dikkate alındığı bir büyüme modelinde tasarruf oram, sermaye/hasıla oranı gibi eksojen bir değişken değildir. Bu oran, gelirin ücretler ile kârlar arasında dağılışı ile tayin olunmaktadır.

Bununla beraber sistemde, G_v ile s arasında devamlı bir uyumsuzluk hali mevcut olamaz. Kâr marjı fleksibl ise, gelir dağılımındaki uygun değişmeler yoluyla bu iki büyüklük birbirine eşit duruma gelecektir. Başka bir deyişle, P/Y deki dalgalanmalar, eninde sonunda gerekli büyüme hızını (G_w) doğal büyüme hızına eşit kılacaktır. Bu eşitleme mekanizmasının izahı şöyle yapılabilir :

Harrod'un ana denkleminde ve son eşitlikten faydalanılarak,

$$G_w = s/v = \frac{(s_p - s_w) \frac{P}{Y} + s_w}{v}$$

yazılabilir. Teknik ilerlemenin dikkate alınmadığı bir durumda, sermaye/hasıla oranı (v) sabittir. Şu halde, gerekli büyüme hızının (G_w) değişmesi için son denklemin sağ tarafında, paydanın değil payın değişmesi gerekmektedir. Tasarruf meyilleri (s_p ve s_w) veri olduğuna göre, payın değişmesi de nisbî kâr oranında (P/Y) meydana gelecek dalgalanmalara bağlıdır. Örneğin, eğer $G_w < G_n$ ise, bu durumda yatırımlar ve dolayısıyla I/Y oranı yükselecektir. Bu yükselme de sonuç olarak nisbî kâr payını artıracak ve bu hal $G_w = G_n$ oluncaya kadar devam edecektir. $G_w > G_n$ halinde ise, bu mekanizma tersine işleyecektir. Sonuç olarak, $G_w = G_n$ eşitliği sağlanıncaya kadar gelir dağılımı devamlı olarak değişecek ve bir kere bu eşitliğe varıldı mı, eksojen değişkenler sabit kaldıkça gelir dağılımı da, istikrarlı bir manzara arzedecektir.

Bütün bu izahlar, ekonomide, düzgün bir büyüme hızına varma yolunda kendiliğinden bir eğilimin mevcut olacağı anlamına gelmez. Konjonktür dalgalanmalarının sebebi, yine de, s ile G_v arasındaki eşitliği sağlayacak ayarlama mekanizmasının işleyişinden doğmaktadır.

IV. Yukarıda esasları açıklanan model, görüldüğü gibi, nisbî kâr payını (P/Y), kâr haddini (P/vY) ve reel ücret haddini ($W'/L = w'$),

yatırım/hasıla oranının (I/Y) fonksiyonu olarak ele alınmaktadır. I/Y oranı da, P/Y ve W/Y değişmelerinden etkilenmeyen bağımsız bir değişken olmalıdır. Bu bağımsızlık varsayımı, ancak şu sınırlar içinde tutarlıdır.

i — Reel ücretler belli bir geçim seviyesinin altına düşemez. Bu asgari geçim seviyesi ile ilgili minimum ücret haddi w' ve istihdam hacmi de L ise,

$$W/L \geq w'$$

ve

$$P/Y \leq \frac{Y - w' L/Y}{Y}$$

ii — Nisbi kâr payı da, sermayedarları yatırıma sevkedecek minimum kâr haddi ile fiilî kâr haddi arasında, aşağıda verilen eşitsizliği sağlayacak seviyeden aşağı düşemez :

$$P/vY \geq r$$

Burada r , minimum risk oranını belirtmektedir.

iii — Sermaye üzerinden hesaplanan minimum kâr haddinden ayrı olarak, bir de yıllık ciro üzerinden hesaplanan minimum kâr haddi kavramı üzerinde durulabilir. Bu kâr haddi, piyasada eksik rekâbet şartlarının cari olmasından dolayı ortaya çıkmaktadır. O halde, adı geçen minimum kâr haddi ile ilgili olarak, nisbi kâr payı "tekeli derecesi"nden (m) büyük olmalıdır.

$$P/Y \geq m$$

(ii) ve (iii) şartlardan hangisi büyükse, modelde o şart uygulanacaktır.

iv — Yatırım/hasıla oranının (I/Y) kâr haddindeki değişmelerden bağımsız olabilmesi için, sermaye/hasıla oranının da adı geçen değişmelere karşı hassas olmaması gerekir. Aksi halde, v deki değişmeler Gv ($=I/Y$) yi de değiştirecektir. Aslında, bazı hallerde nisbi kâr payı veya kâr haddi, sermaye/hasıla oranını etkileyebilir. Örneğin, sermayeden tasarruf sağlayan üretim tekniğinden, emekten tasarruf sağlayan tekniğe geçildiğinde kârlarda bir artış meydana gelmesi ihtimali mevcutsa, P/Y ile v arasında bağlantı kurulmuş olur. Çünkü, ücret fiyat ilişkilerinin veri olduğu bir durumda, üreticiler devamlı olarak kâr haddini maksimize edecek üretim

teknîğini aramaktadırlar. Büyüme hızı da veri ise, üreticilerin bu tutumu, I/Y oranını ve dolayısıyla nisbî kâr payını etkileyecektir. P/Y de meydana gelecek bir artış, v yi ve sonuç olarak I/Y oranını azaltacaktır. Eğer v nin P/Y oranındaki değişmelere karşı hassasiyeti fazla ise, nisbî kâr payının tayinini modeldeki denklemler ile izah etmek artık imkânsız hale gelir. Böyle bir durumda, bir yandan v ile P/Y arasındaki teknik ilişki nisbî kâr payını etkilerken, öte yandan tasarruf denklemi, I/Y ve v yi tayin etmektedir. Öyleyse, modelin işlemesi için, sermaye/hasıla oranının bağımsız ve eksojen bir değişken olarak ele alınması gerekir :

$$v = \overline{v}$$

Yukarıda ele alınan bu dört şart sağlanmadığı takdirde, modelin işleyişi değişir. Örneğin, ücretler $W \geq w' L$ sınırı altına düşerse, Ricardo veya Marx modeline dönülmüş olur ve Keynes'yen değil klâsik büyüme mekanizması harekete geçer. İkinci ve üçüncü şartların sağlanmadığı bir durumda ise, tam istihdam varsayımı tutarsız hale gelir; büyüme süreci bozulur ve bir durgunluk devresine girilir.

Bununla beraber, bütün bu şartlar sağlansa bile sistem, kısa dönemde tam istihdamı sağlamaya yeterli fleksibiliteye her zaman sahip olmayabilir. Çünkü örneğin, reel ücretler aşağıya doğru fleksibl değildir. Yatırımlar artarken, işçiler ve işçi sendikaları, ücret gelirlerinde meydana gelecek bir azalmayı kabule kolayca yanaşmazlar. Bu durum aşağıda ele alınacaktır.

Kısa ve orta dönemde yatırımlarla gelir dağılımı arasındaki ilişkiler :

Tam istihdam şartlarının, hafif bir enflasyon halinin ve hızlı bir iktisadî büyümenin cari olduğu genişleme devrelerinde, müteşebbislerin yatırım yapma hevesleri fazladır. Müteşebbislerin bu arzuları, gerekli kredilerin sağlanmasıyla karşılanırsa, I ve I/Y de önemli artışlar meydana gelecektir. Fakat, işçiler ve işçi sendikaları, ücretlerin ve millî gelirden aldıkları payın düşmesi ihtimaline karşı son derece hassas olabilirler.

Kısa ve orta dönemde, işçi sendikalarının artan yatırımlar karşısında, nisbî ücret payından ancak belirli bir yüzde miktarında fedakârlığa razı olmaları ihtimali mevcuttur. Bu şartlar altında da çözümlenmesi gereken mesele artık, yatırım davranışlarının gelir dağılımını nasıl etkilediği değil, dağılımla ilgili davranışların yatırım plânlarını ne derecede sınırlayabileceği hususudur.

Bu fikir modelin denklemlerine şöyle uygulanabilir¹⁰ :

$$\frac{P}{Y} = \frac{I}{s_p - s_w} = \frac{S}{s_p - s_w}$$

eşitliği, başlangıçtaki denge durumu için,

$$\left(\frac{I}{Y}\right)_0 = s_p - (s_p - s_w) \left(\frac{W}{Y}\right)_0$$

şeklinde de yazılabilir. Burada, $(I/Y)_0$ denge yatırım/hasıla oranını, $(W/Y)_0$ ise denge nisbî ücret payını göstermektedir. Bir an için, işçilerin, bütün gelirlerini istihlâk harcamalarında kullandıkları varsayılsa, son denklem,

$$(I/Y)_0 = s_p - s_p (W/Y)_0$$

haline gelir.

İşçi sendikalarının, nisbî ücret payında bir azalma bahis konusu olduğu zaman katlanacakları âzâmî fedakârlık da (yüzde olarak) k ile ifade edilsin¹¹. Bu k yüzdesi, I/Y oranına bir üst sınır çizer :

$$\begin{aligned} (I/Y)_{\max} &= s_p - s_p (1 - k/100) (W/Y)_0 \\ &= s_p [1 - (1 - k/100) (W/Y)_0] \end{aligned}$$

Bir yandan yatırımlar, $(I/Y)_0$ ile $(I/Y)_{\max}$ sınırları arasında değişerek nisbî faktör paylarını tayin ederken, diğer yandan dağılımla ilgili davranışlar, yatırım harcamalarını belli bir sınırdan durdurmaktadır. Müteşebbisler, yatırım harcamalarını (ve sonuç olarak, millî gelirden aldık-

10 K. W. Rothschild - Theme and variations : Remarks on the Kaldorian distribution formula - *Kyklos* 1965, Fasikül 4.

11 $1/k$ oranı işçi sendikalarının mücadelesi ve mukavemet gücünü belirten bir koefisyandır. Bu oranın küçük bir değere sahip bulunması, mukavemetin de az olması anlamına gelir. Örneğin, $s_w = 0$ olduğu durumda $(W/Y)_0 = 0,6$, $s_p = 0,4$ ve $k = \%5$ ise, $k(W/Y)_0 = 0,05 \times 0,60 = 0,03$ olur. Yani, işçi sendikaları $\%60$ nisbî ücret payından ancak $\%3$ fedakârlığa razı olarak, $\%57$ payda ısrar etmektedir. $k = \%8$ olursa $k(W/Y)_0 = 0,08 \times 0,60 = 0,048$ değerini alır. Bu takdirde, işçi sendikaları $\%60,0 - \%4,8 = \%55,2$ nisbî ücret payına razı olacaklardır.

ları payı), $(I/Y)_{\max}$ sınırlarından ileriye götürmek isterlerse, ya sendikaların yüksek ücret talepleri bu yatırım hevesini kırar, veya bir ücret-fiyat helezonuna girilir. Özellikle, tam istihdam şartları câri iken, ekonomide enflasyonist bir baskı yaratan ücret-fiyat helezonu, reel yatırımlarda ve I/Y oranında bir yükselmeye meydan verecek olan yatırım harcamalarını kısar.

Diğer bir ihtimal de, sendikaların sert tutumları ve kredi tahditleri yüzünden müteşebbislerin tasarruf meyillerinin (s_p) artabileceği hususudur. Özellikle, kuvvetli yatırım hevesine sahip olan büyük firmalar, temettü politikalarını değiştirerek, toplam kârlar içinde dağıtılmayan kısmın oranını artırabilirler. Bu takdirde, maksimum yatırım/hasıla oram sınırı biraz daha yükselmiş olur.

İşçi sendikalarının belli bir nisbî ücret payı seviyesini değil, muayyen bir ücret haddini savundukları durum da, modelin denklemlerinden faydalanılarak ele alınabilir. Ücret haddi w ve işgücü L ile gösterildiğinde,

$$I/Y = s_p - s_p (wL/Y)$$

yazılabilir.

Emeğin verimliliği $Y/L = p$ ile gösterildiğinde, başlangıç denge durum için şu ilişki yazılabilir.

$$\left(\frac{I}{Y}\right)_0 = s_p - s_p \frac{W_0}{P_0} = s_p \left(1 - \frac{W_0}{P_0}\right)$$

İşçi sendikalarının, reel ücret haddindeki kısılmalara karşı mukavemet gösterdikleri bir durumda emeğin verimliliği yükselirse, maksimum yatırım/hasıla oranı sınırı yukarı doğru kayabilir.

Verimlilikte yeni bir artış meydana gelmeden bu sınır aşılsa, işçi sendikalarının ücret zammı talepleriyle karşılaşılacaktır. Bu taleplere cevap verildiği zaman, yükselen ücretler yatırım/hasıla oranının büyümesini engelliyecektir. Müteşebbislerin tasarruf meylî artarsa, I/Y oranı yine de yükselir.

Buraya kadar anlatılanlar, yatırım/hasıla oranı yükselirken, gelir dağılımı ile yatırımların birbirlerini karşılıklı olarak nasıl etkileyecekleri meselesi ile ilgiliydi. Yatırım/hasıla oranı düşerken mekanizma değişik

bir şekilde işleyecektir. I/Y de küçük çapta kısılmalar meydana gelirse, W/Y artabilir. Fakat, yatırım/hasıla oranında büyük mikyasta bir düşme beklenemez. Çünkü, fiyatların az çok rijid olduğu bir durumda, tam istihdam şartları tehlikeye girmeden yatırım harcamalarında âni ve büyük daralmalar meydana gelmesi imkânsızdır. Yani, modeli işleten mekanizmanın minimum sınırı, pek aşağılarda yer alamaz. Bu sınır aşılsa, tam istihdam durumu sona erer, ve hasıla ile yatırımların, birbirini takibedererek azaldığı bir helezona girilir. Politik bakımdan pek kabule şayan olmayan böyle bir durum belirince, kamu müdahalesi ile kamu yatırımlarında, özel yatırımları takviye edecek bir artış meydana getirilmesi beklenebilir.

Uzun dönemde tasarruf meyillerinde meydana gelebilecek değişikliklerin, gelir dağılımına etkisi :

Yatırım/hasıla oranı ile nisbî kâr payı arasındaki fonksiyonel ilişki, kısa ve ortak dönemde belli sınırlar içinde işlemektedir. Bu sınırları da, gelir dağılımı ile ilgili toplumsal ve kurumsal davranışlar tayin etmektedir. Kısa ve orta dönemden uzun dönem analizlerine geçilince, alt ve üst sınırlar arasındaki mesafenin genişlemesi ihtimalini de dikkate almak gerekir. Fakat, burada önemli olan nokta, uzun dönemde tasarruf meyillerinin veri olarak alınıp alınmayacağı hususudur. Özellikle, müteşebbislerin uzun dönemli tasarruf ve tüketim standartları, emek piyasasında karşılaşılan şartlarla yakından ilgilidir. Ücretlerin genellikle düşük olduğu bir ülkede, sermayedarların gelirlerini, tâbir câizse, müsrifçe harcayacakları açıktır. Çoğu az gelişmiş ülkelerde durum budur. Halbuki, sendikaların güçlü olduğu gelişmiş ülkelerde, emek piyasalarındaki devamlı ücret tazyiki, müteşebbisleri daha dikkatli ve ihtiyatlı kılacak, onları daha yüksek oranda tasarrufa sevkedecektir. Yalnız, sürekli yüksek ücret zammı taleplerinin, *belli bir seviyeden* sonra, yatırım ve tasarrufları geriletebileceği ihtimalini de unutmamak gerekir.

Şu halde uzun dönemde, kâr geliri elde edenlerin tasarruf meyli ücret seviyesinin (yani, ortalama ücret haddinin) fonksiyonudur¹².

$$s_p = f(w)$$

Bu fonksiyonun geçerli olduğu alan, işçi sendikaları ile işverenlerin karşılıklı mukavemetleri ve hükûmetin para politikası ile sınırlanmıştır.

12 K. W. Rotschild - a.g.m.

İşçilerin, gelirlerinden tasarrufa ayıracakları miktar ise, yukarı sınıfların tüketim standartlarından geniş ölçüde etkilenmektedir. Kâr geliri elde edenlerin perhizkâr bir tutuma sahip olmaları, ücret geliri elde edenleri de tasarrufa sevkedecektir. Aksine, sermayedarların yaşayışlarında aşırı bir tüketici davranışı hâkim ise, bu yüksek tüketim standardı, işçilerin tüketim meyillerini artıracaktır¹³. Yani, işçilerin tasarruf meyilleri de, kâr geliri elde edenlerin tasarruf meyillerinin fonksiyonudur :

$$s_w = g(s_p)$$

s_p nin kendisi de w nin fonksiyonu olduğundan,

$$s_w = g(s_p) = g[f(w)] = h(w)$$

yazılabilir. Bu değerler, modelin ana denkleminde yerine konduğunda,

$$\begin{array}{ccccccc} P & & I & & I & & h(w) \\ \hline Y & & f(w) & - & t(w) & Y & f(w) - h(w) \end{array}$$

ifadesi elde edilir. Ana bağımsız değişken, yine I/Y olmakla beraber, ücret politikası da, tasarruf meyilleri üzerindeki uzun dönemli etkisi dolayısıyla, nisbî faktör paylarının tayininde söz sahibidir. Bu durumda, yatırımların nisbî kâr payından bağımsız olduğu ve tam istihdam şartlarının da belirli bir kamu politikası ile garanti edildiği varsayılırsa, I/Y eksojen bir değişken haline gelir. Aksine, ücret ve kâr seviyeleri yatırım harcamalarını etkiliyorsa, gelir dağılımının değişmesi büyüme hızına tesir eder.

Aslında, s_p , ücret seviyesi yerine, belli bir minimum üstündeki toplam ücret ödemeleri artışlarına da bağlanabilir¹⁴. İşçi sendikaları tarafın-

13 J.S. Duesenberry, tasarruf meylini, ferdi gelir dağılımındaki mukayeseli durumuna bağlamaktadır. (*Income, Saving and the Theory of Consumer Behaviour* - Cambridge, Mas. 1949). K. W. Rotschild ise, tasarruf meylini etkileyen faktörün, nisbî gelir seviyelerinden çok, gözle görülen tüketim standartları olduğunu ileri sürmektedir (a.g.m.).

14 Tek bir işçi için önemli olan husus, tabiidir ki, toplam ücret seviyesindeki artışlar değil, kendi ücret haddindeki yükselmelerdir. Bununla beraber, tam istihdam ve homojen ücret seviyesi varsayımları altında, toplam ücretlerde ve ferdi ücret haddindeki değişmelerin, paralel ve aynı oranda olacağı açıktır.

dan uygun görülen minimum ücret ödemeleri seviyesi W_0 olsun¹⁵. Sendikalar, W_0 seviyesini belli bir yüzde kadar arttırabilirler. Bu yüzde artış da x ile gösterilsin. O halde s_p , x in fonksiyonu olacaktır. Eğer s_p fonksiyonu, parabolik karakterde ise,

$$s_p = a - b(x - c)^2$$

$$0 < a < 1$$

$$b, c > 0$$

yazılabilir¹⁶. x artarken toplam ücretler de W_0 seviyesinden yukarı çıkmaya başlayacaktır. Yüzde artış (x) belirli bir c seviyesine varınca, s_p de maksimum a değerini alacak; sonra, azalan bir seyir takip edecektir.

Ücret geliri elde edenlerin tasarruf meylli için de doğrusal bir fonksiyon yazılabilir :

$$s_w = m s_p$$

$$0 < m < 1$$

Bu ifadeler, modelin ana denkleminde yerine konduğunda,

$$P = \frac{I}{Y} = \frac{I}{Y(1-m)[a - b(x-c)^2]}$$

fonksiyonuna varılır. Nisbî ücret payının maksimum olması için, nisbî kâr payının minimum olması gerekir :

$$\frac{d}{dx} \left(\frac{I}{Y} \right) = \frac{2b(1-m)(x-c)}{(1-m)^2[a - b(x-c)^2]^2} \cdot \frac{I}{Y} = 0$$

Bu eşitlikte sağ tarafın sıfıra eşit olması için $dx = 0$ şartının sağlanması gerekir. Yani, I/Y nin veri olduğu bir durumda $x = c$ ise, nisbî kâr payı minimum, nisbî ücret payı da maksimum değerini alır. Yüksek ücret haddini ve büyük nisbî ücret payını hedef olarak benimseyen işçi sendikaları, belli bir stratejiye sahip olmalıdır. Ücret artışları müteşeb-

15 Uzun dönemde bu minimum W_0 seviyesi de değişmektedir.

16 K. W. Rotschild - a.g.m.

bislerde daha fazla tasarruf arzusu uyandırdığı sürece, ücret zammı talebinde bulunmak rasyoneldir. Fakat, I/Y veri iken, ücretler maksimum s_p noktası (yani, $x = c$ noktası) üstüne çıkarılırsa, müteşebbislerin artan tüketim harcamaları, fiyat seviyesini ücretlerden daha hızlı yükseltmeye başlar. Sonuç olarak da, işçi sendikalarının yüksek ücret seviyesinde ısrar etmelerine rağmen, reel ücret haddi ve nisbî ücret payı azalmaya yüz tutar. Şu halde, işçiler bakımından optimum gelir dağılımı, c nin değerine, veya başka bir deyişle, s_p fonksiyonunun şekline bağlıdır. Bazı işçi sendikalarının, tecrübe veya sezgi ile bu optimuma yaklaştıkları vâkidir. Fakat çoğunlukla, ücret zammı talepleri, optimum noktasının üstünde veya altında kahr.

Görülüyor ki, s_w fonksiyonunun şekli, yani işçilerin, tasarruf davranışlarında, sermayedarlardan etkilenme derecesini yösteren m koefisyan, optimum gelir dağılımını etkilememektedir. Çünkü aslında, ücret geliri elde edenlerin tasarruf meylî, kâr geliri elde edenlerin tasarruf meylî ile birlikte maksimuma varmaktadır. Bunun sebebi de, s_p ile s_w arasındaki doğrusal ilişkidir. Bununla beraber, s_p veri iken, m ne kadar büyük olursa, işçi sendikalarının devamlı yüksek ücret zammı talepleri, bir yandan yatırım/hasıla oranını, diğer yandan da müteşebbislerin tasarruf meylîlerini etkilemektedir. Bu sebepten, optimum gelir dağılımına varabilmek için, işçi sendikalarının, yukarıda açıklanan bazı davranışsal ve kurumsal fonksiyonları dikkate almaları gerekir. Bununla beraber günümüzde, ücret zamları sebebiyle kâr marjının daralacağından endişe eden iş adamları gittikçe azalmaktadır. Bir ekonomide, tüketim harcamalarının büyük kısmı ücret gelirlerinden yapılmaktadır. Ücret zamlarının sebep olduğu efektif talep artışı da, müteşebbisleri üretimi genişletme yolunda yeni yatırımlar yapmaya sevketmektedir. Ayrıca, sendikaların yüksek ücret politikasında söz sahibi olmaları, emek yerine makine ikamesine de yol açmaktadır. Bu da yatırım artışını hızlandıran ikinci bir faktördür. İşçi sınıfının toplam tüketici külesine oranının küçük olduğu az gelişmiş ülkelerde ise, efektif talebin canlı tutulması, ücret politikası kadar tarımsal fiyat politikasına da bağlıdır. Bu ülkelerde yatırımların artması için, sınaî malların mahreçlerinin genişlemesi de gereklidir.

İşçilerin toplam kâr gelirinden pay aldığı hailerde gelir dağılımı :

Yukarıda, modelin varsayımlarından bir kısmı değiştirilerek, ortaya çıkabilecek çeşitli ihtimaller üzerinde duruldu. Şimdi, işçilerin de kâr geliri elde ettiği bir sistemde, dağılım sorunu ele alınacaktır.

Hangi toplumda olursa olsun, fertler gelirlerinden bir kısmını tasarruf ederken, bu tasarruf edilen kısma sahip olmak isterler; aksi takdirde, tasarruf denilen olay vukubulmaz. Başka bir deyişle, gelişmiş bir ülkede, sermaye stokunun mülkiyeti, hem sermayedarlara hem de işçilere aittir. İşçiler de, tasarrufları sonunda sermaye stokuna kattıkları paydan dolayı, toplam kâr gelirinden bir hisse alacaklardır. Şu halde, toplam kâr geliri iki kısma ayrılabilir : Sermayedarlara giden kârlar (P_c) ve işçilerin elde ettiği kârlar (P_w).

Daha önceki açıklamalarda işçilerin de tasarruf edebilecekleri kabul ediliyor, fakat bu tasarrufun nereye gideceği sorunu üzerinde durulmuyordu. Bu görünüşüyle model, üstü kapalı bir varsayımdan daha faydalanmış oluyordu : İşçiler, tasarruflarını sermayedarlara hibe etmektedirler. Bu tutarsız varsayımdan kurtulmak için, gelir dağılımının iki ayrı tanımını yapmak gerekir : i) Gelirin, işçiler ve sermayedarlar arasında dağılımı; ii) Gelirin, kârlar ve ücretler arasında dağılımı. Ancak ücret gelirlerinden yapılan toplam tasarruf sıfır ise, bu iki tanım aynı anlama gelebilir.

Model yeniden şöyle düzenlenebilir¹⁷. Kâr geliri iki kısımdan müteşekkildir; sermayedarların kârı (P_c) ve işçilerin elde ettiği kâr gelirleri (P_w) :

$$P = P_c + P_w$$

İşçilerin ve sermayedarların tasarruf fonksiyonları da şöyle yazılabilir :

$$S_w = s_w (W + P_w)$$

$$S_c = s_c P_c$$

Sistemin denge şartı, tasarruf - yatırım eşitliği olduğuna göre

$$I = S = S_w + S_c = s_w (W + P_w) + s_c P_c = s_w (Y - P_c) + s_c P_c = (s_c - s_w) P_c + s_w Y$$

17 L. L. Pasinetti - Rate of profit and income distribution in relation to the rate of economic growth - **Review of Economic Studies**, Ekim 1962.

denklemleri yazılıp, her iki taraf, önce Y , sonra da K (sermaye stoku) ile bölünürse, sermayedarların nisbî kâr payımı ve kâr haddini belirten iki ayrı eşitlik elde edilmiş olur :

$$\begin{array}{rcccl} P_c & & I & I & s_w \\ \hline Y & s_c - s_w & Y & s_c - s_w & \\ \\ P_c & & I & I & s_w & Y \\ \hline K & s_c - s_w & K & s_c - s_w & K \end{array}$$

Bu denklemlerde dikkat edilecek husus şudur : Sağ taraftaki ifadeler ile, ana denklemin sağ yanındaki terimler aynıdır; bununla beraber, ana denklemde soldaki oranda yer alan, kâr ile ilgili terim (P) toplam kârları gösterirken, burada sadece sermayedarlara giden kâr gelirini (P_c) belirtmektedir. Yani, yukardaki birinci denklem, gelirin kârlar ile ücret arasındaki dağılımını değil, sermayedarlarla işçiler arasındaki dağılımı vermektedir. Kâr-ücret dağılımını da ifade edebilmesi için, bu denklemin her iki tarafına, işçilerin kârlardan aldıkları nisbî payı (P_w/Y) eklemek gerekir.

İkinci denklem bahis konusu olduğu zaman, durum daha da ciddidir. Sadece müteşebbislerin elde ettiği kâr gelirini sermayeye oranlayan bir kâr haddi kavramı, ekonominin bütünü için anlamsızdır. Şu halde, bulunması gereken kâr haddi formülünün, bütün kârların sermayeye oranını belirtmesi gerektiğinden, bu denklemin hem sağma hem de soluna, P_w/K ifadesini eklemek icabeder. Bunun için de, işçilerin, tasarruf ettikleri mablağları sermayedarlara borç vererek, dolayısıyla, K_w kadar sermaye stokuna sahip oldukları ve bu stoktan r oranında faiz geliri elde ettikleri varsayılacaktır :

$$\frac{P}{K} = \frac{P_c}{K} + \frac{P_w}{K} = \frac{I}{s_c - s_w} - \frac{I}{K} - \frac{s_w}{s_c - s_w} \frac{Y}{K} + \frac{rK_w}{K}$$

Dinamik denge halinde, işçilerin sahip olduğu sermaye miktarının toplam sermaye stokuna oranı, ücretlerden yapılan tasarrufların toplam tasarruflara oranına eşit olacağından,

$$\frac{K_w}{K} = \frac{s_w}{S} = \frac{s_w (W + P_w)}{I} = \frac{s_w (Y - P_c)}{I} = s_w \left(\frac{Y}{I} - \frac{P_c}{I} \right)$$

$$= \frac{s_w s_c}{s_c - s_w} \frac{Y}{I} - \frac{s_w}{s_c - s_w}$$

sonucuna varılır.

Bu K_w / K değeri, bir önceki denklemde yerine konulunca

$$\frac{P}{K} = \frac{I}{s_c - s_w} - \frac{I}{K} - \frac{s_w}{s_c - s_w} \frac{Y}{K} + r \left(\frac{s_w s_c}{s_c - s_w} \frac{Y}{I} - \frac{s_w}{s_c - s_w} \right)$$

kâr haddi eşitliği elde edilmiş olur.

Aynı yoldan, nisbî kâr payı için,

$$\frac{P}{Y} = \frac{I}{s_c - s_w} - \frac{I}{Y} - \frac{s_w}{s_c - s_w}$$

$$+ r \left(\frac{s_w s_c}{s_c - s_w} \frac{K}{I} - \frac{s_w}{s_c - s_w} \frac{K}{Y} \right)$$

eşitliğine varılır.

Son iki denklem, işçilerin de toplam kâr gelirlerinden pay aldığı bir durumda, gelir dağılımını incelemeye yetecek bilgiyi vermektedir.

Uzun dönemli bir denge modeli kurulurken, faiz haddi ile kâr haddinin eşitliği, bir hipotez olarak ileri sürülebilir. Böyle bir hipotez yapılması sonucunda model, işçilerin tasarruf meylinden bağımsız hale gelir. Son iki denklemde faiz haddi (r) yerine, kâr haddi (P/K) konulacak olursa, iki basit eşitlik elde edilir.

$$\frac{P}{K} = \frac{I}{s_c} - \frac{I}{K}$$

$$\frac{P}{Y} = \frac{I}{s_c} - \frac{I}{Y}$$

Modelin denklemi olan eşitlikde de, işçilerin hiç tasarruf etmediği varsayılarak $s_w = 0$ konursa, aynı sonuca varılır. Fakat dikkat edilirse, son denklemler, işçilerin tasarruf meyilleri hakkında herhangi bir varsayım ileri sürülmeden elde edildi. Bunun da anlamı açıktır: Uzun dönemde sermayedarlar ile işçiler arasındaki gelir dağılımını etkileyen s_w kârlar ile ücretler arasındaki dağılıma ve kâr haddine tesir edememektedir. Yani, yatırım/hasıla ve yatırım/sermaye oranları veri iken, heru sermayedarların hem de işçilerin kâr gelirlerini, sadece sermayedarların tasarruf meyli tayin etmektedir. Bu sonuç, Boulding ve Robinson modellerinin mantığına da uygundur. Uzun dönemde, sermayedarlar ne kadar fazla tüketim harcamasında bulunurlarsa, nisbî kâr payı ve kâr haddi o kadar yüksek olacaktır. Herhangi bir sebepten dolayı nisbî kâr gelirlerinin düştüğünü gören sermayedarlar, bu durum karşısında harcamalarına bir sınır çizip tüketimlerini kısmak isterlerse, nisbî kâr payının daha da düştüğünü göreceklerdir.

Kâr gelirleri ile tasarruflar arasında bir ilişki kurabilmek için, modele bir varsayım daha ilâve etmek gerekmektedir: Kârlar, sermaye sahibi fertler arasında, bu fertlerin sahiboldukları sermaye miktarları ile orantılı olarak dağılmaktadır. Yani, uzun dönemde, işçiler ile sermayedarlar arasındaki kâr dağılımı, bu ekonomik sınıfların tasarrufları ile orantılı olacaktır¹⁸.

$$\frac{P_w}{S_w} = \frac{P_c}{S_c}$$

Bu denklem, bir davranış fonksiyonu değildir: Sadece, yukarıda bir varsayım olarak ortaya konan prensibe dayanan kurumsal bir ilişkiden ibarettir. Bununla beraber, bu denklemin arkasındaki gerçekleri görebilmek için, S_w ve S_c terimlerini biraz daha açıklığa kavuşturmak gerekmektedir :

$$\frac{P_w}{S_w(W+P_w)} = \frac{P_c}{s_c P_c} = \frac{1}{s_c}$$

$$** s_w (W + P_w) = s_c P_w$$

18 L. L. Pasinetti - a.g.m.

$$** s_w W = s_c P_w - s_w P_w = (s_c - s_w) P_w = [(1 - s_w) - (1 - s_c)] P_w$$

Son denklem yardımıyla, uzun dönemde işçilerin tasarruf meylinin neden toplam kârların tayininde söz sahibi olmadığı daha açık görülmektedir. İşçiler uzun dönemde, ellerine geçen gelirlere bir kısmını tasarruf ederlerse, bu tasarruf karşılığında P_w kadar kâr geliri elde edeceklidir. Tabii ikinci bir merhalede, bu P_w gelirden de tasarrufda bulunacaklardır. Eğer bu P_w geliri, işçiler yerine sermayedarlara girmiş olsaydı, onlar da bu gelirin bir kısmını tasarruf edeceklerdi. Sondan bir önceki denkleme göre, P_w geliri, işçiler yerine sermayedarlara gitmiş olsaydı işçilerin bu gelirden ve ücretlerinden yaptıkları toplam tasarruflar ile sermayedarların yalnız P_w den yapacakları tasarruflar aynı olacaktır. Son denklemin anlamı daha da açıktır: Ücretlerden yapılan tasarruflar P_w gelirden yapılan fazladan tüketim harcamalarına eşittir¹⁹. Başka bir deyişle, işçilerin tasarruf meyli ne olursa olsun $P_w / s_w (W + P_w)$ oranını, önceden tayin edilmiş P_w / S_w oranına eşit kılacak herhangi bir gelir ve kâr dağılımı daima mevcut olacaktır. Yani s_w veri iken, işçilerin kârları ile tasarrufları arasında sonsuz sayıda orantılı münasebet kurulabilir ve bu orantılı münasebetlerin hepsi de $P_w / s_w (W + P_w)$ ifadesini P_w / S_w oranına eşit kılabilir. Şu halde, kısaca ifade edilecek olursa, işçiler bakımından kâr haddi belirsizdir; kâr haddi ne olursa olsun, işçiler, uzun dönemde, her zaman için tasarruflarıyla orantılı miktarda kâr geliri elde edeceklerdir.

Sermayedarların durumu ise, bu konuda oldukça değişik bir görünüşe sahiptir. Bu sınıf bütün tasarruflarını, elde ettiği kâr gelirden yapmakta ve sonuç olarak da tasarrufları ile kârları arasında düzgün bir ilişki kurulmaktadır. Yani, herhangi bir veri s_c değeri için, sermayedarların kârları ile tasarrufları arasında, $P_c / s_c P_c$ ifadesini P_c / S_c ye eşit kılın tek bir orantılı ilişki mevcuttur. Bu orantılı ilişki de, s_c den ibarettir. s_c koefisiyam, kârlarla tasarruflar arasındaki oranı, kârlarla ücretler arasındaki gelir dağılımını ve faiz haddini tayin etmektedir.

19 P_w kâr geliri sermayedarlara gitmiş olsaydı, onlar da bu gelirin bir kısmını tasarruf edecek ve geri kalanını da tüketim harcamalarında kullanacaklardı. İşçilerin P_w gelirden yaptıkları tüketim harcamaları ile sermayedarların aynı gelirden yapabilecekleri tüketim harcamaları arasındaki farka, işçilerin fazladan tüketimi adı verilmektedir.

İşçilerin tasarruf meylî, gelir dağılımında ve kâr haddinin tayininde aktif bir role sahibolmayınca, model daha geniş bir anlam kazanmaktadır. Uzun dönemde meydana gelebilecek gelişmelerin analizi yapılırken artık, s_w hakkında bir hipotez koymaya lüzum kalmamaktadır. İşçilerin tasarruf davranışları, gelirin işçiler ile sermayedarlar arasında dağılımını etkileyebilecek, fakat ücretlerle kârlar arasında dağılıma tesir edemeyecektir.

Sermayedarların tasarruf meylî ise, tam aktif bir role sahiptir. $S_s = s_c P_c$ tasarruf fonksiyonu, $P_w/S_w = P_c/S_c$ denklemini de belirli bir fonksiyonel ilişki haline getirmektedir. Dikkat edilirse, toplam kâr gelirleri, ekonomideki toplam tasarruflara bağlıdır. Halbuki, bu bağlılığı belirli oranda, tek bir sınıfın, sadece sermayedarların tasarruf meylî yer almaktadır. İşçilerin tasarruf kararlarının, bu konuda, hiçbir etkisi yoktur. İşçi sınıfı, tasarruf davranışları ne olursa olsun, kâr gelirinden, kendi iradeleri dışında tayin edilmiş bir pay alacaktır; bu hususta aktif rolü ve etkisi mevcut değildir.

Daha önce de müşahade edildiği gibi, klâsikler, neo-klâsikler ve hattâ bazı Keynes'yen modeller, sermaye birikimi ile sermayedarların tasarrufları arasında bir ilişki kurarken, işçilerin tasarruf etmediği varsayımına dayanmaktadır. Halbuki, uzun dönemde sermaye birikimi ile sermayedarların tasarrufları arasında bir bağlantı kurabilmek için, işçilerin tasarruf davranışlarına dair bir varsayım yapmak gereksizdir.

Yukarıda esasları gözden geçirilen sistemi uzun dönemde dengede tutan belirli bir gelir dağılımı mevcuttur. Bu özellik, modele ilâve edilen denklemler yardımıyla incelenmeye çalışıldı. Fakat, böyle bir denge durumunun varlığını ortaya koymak yeterli değildir. Ayrıca, denge gelir dağılımının iktisadî bakımdan anlamlı olabileceği sınırları ve sistemi devamlı olarak dengede tutacak şartları da belirtmek gerekir.

Modelin iktisaden tutarlı ve anlamlı olacağı sınırlar yukarıdaki sayfalarda tartışıldı. Burada asıl üstünde durulmak istenen husus, sistemi devamlı dengede tutabilecek mekanizmanın özellikleridir. Eğer, denge yatırım harcamaları fiilen gerçekleştirilirken, toplam arzın toplam talebi aştığı veya ondan geri kaldığı durumlarda, sistemi yeniden dengeye sokacak bir mekanizma mevcutsa, adı geçen denge noktası kararlı olacaktır. Yani, efektif talep kifayetsizliği veya fazlalığı mevcut olduğu zaman, fiyat seviyesi kendiliğinden, ekonomideki ücret seviyesine (veya kâr marjına) nazaran alçalıp yükselebiliyorsa, sistem dengeden ayrıldıkça yine bu denge noktasına dönmeye temayül edecektir.

Büyüme vetiresi boyunca, yatırım-tasarruf eşitliği sağlandığı takdirde, nisbî kâr payı sabit kalacaktır. Yatırımlar tasarrufları aşarsa, kâr payı artacak, yatırımların tasarruflardan az olduğu durumlarda ise, bu pay azalacaktır. Bu karşılıklı ilişkiler, cebirsel olarak şöyle gösterilebilir:

$$\frac{d}{dt} \left(\frac{P}{Y} \right) = f \left(\frac{I}{Y} - \frac{S}{Y} \right)$$

$$f(0) = 0$$

$$f' > 0$$

Bu denkleme göre, nisbî kâr payının (P/Y) zaman içindeki seyri, yatırım/hasıla oranı ile tasarruf oranı arasındaki farkın fonksiyonudur. Eğer bu fark sıfır, yani $I/Y = S/Y$ ise, $d(P/Y)/dt$ türevi de sıfır olacaktır. Başka bir deyişle, tasarruflar yatırıma eşit oldukça, P/Y nin zaman içindeki seyri değişmeyecektir. $f(0) = 0$ şartı, bu durumu göstermektedir. I/Y ile S/Y arasındaki fark büyüdükçe, nisbî kâr payı artan bir seyir takibedecektir. $f' > 0$ şartı da bu noktaya işaret etmektedir. Başka bir deyişle, nisbî kâr payının zaman içindeki seyri, $I/Y - S/Y$ ifadesinin artan bir fonksiyonudur; I/Y ile S/Y arasındaki fark ve P/Y , aynı yönde hareket etmektedir.

Son eşitlik diferansiyel bir denklem olup, kâr payından sapmalara göre çözüldüğünde, kararlı denge şartı olarak

$$\frac{d(I/Y)}{d(P/Y)} < \frac{d(S/Y)}{d(P/Y)}$$

eşitsizliğini verir. Bu eşitsizliğe göre, sistemin devamlı dengede kalabilmesi için, P/Y nin denge değerinden sapmalarına karşı I/Y nin göstereceği reaksiyon, S/Y reaksiyonundan mutlaka küçük olmalıdır. Fakat, modelin ana varsayımlarından çıkan sonuç şudur: Nisbî kâr payı, yatırım/hasıla oranını etkileyemez; çünkü, I/Y oranındaki I unsuru, büyüme vetiresi boyunca tam istihdam halini idame ettirmek için gereken yatırım miktarı olarak tanımlanmakta ve iktisadî sistem dışında, teknik ilerleme ile nüfus artış hızı tarafından tanımlanmaktadır. Şu halde, son eşitsizlikte

$$\frac{d(I/Y)}{d(P/Y)} = 0$$

yazılabilir. Bu takdirde, kararlı denge şartı,

$$\frac{d(S/Y)}{d(P/Y)} > 0$$

haline gelir. Son eşitsizlik, tasarruf fonksiyonlarından faydalanılarak,

$$\frac{d}{d(P/Y)} \left(\frac{S}{Y} \right) = \frac{d}{d(P/Y)} \left(s_w \frac{W}{Y} + s_w \frac{Pw}{Y} + s_c \frac{P-Pw}{Y} \right) > 0$$

şeklinde yazılabilir. Kısa dönemde, faiz haddinin, kâr haddine ayak uydurabilmesi güç olduğundan, işçilere giden kâr payı (P_w) sabittir. Bu takdirde,

$$\frac{d}{d(P/Y)} \left(\frac{S}{Y} \right) = s_c - s_w > 0$$

olacaktır. Sermayedarların tasarruf meylinin, işçilerininkinden büyük olması gerektiğini belirten bu eşitsizlik, zaten daha önce, kısa dönem kararlı denge şartı olarak modelin ana varsayımları arasında yer almıştı.

Uzun dönemde ise, işçilerin kâr payı artık sabit kalmaz. Bu durumda, kararlı denge şartı,

$$s_c > 0$$

eşitsizliği ile gösterilebilir. Yani, tam istihdam şartlarını sağlayacak yatırımların fiilen gerçekleştiği ve fiyatların ücretler karşısında fleksibl olduğu bir sistemde, kararlı denge için, sermayedarların tasarruf meylinin sıfırdan büyük olması gerekir ve yeter. Bu kararlı denge şartı, modelin ekonomik bir anlama sahibolabilmesi için konulan sınırlar dışında bile rahatça gerçekleşebilir.

Model hakkında yapılan tenkitler ve sonuç :

Ekonominin tam istihdam şartları içinde bulunduğu bir durumda, millî hasılanın, ücretlerle kârlar arasında nasıl dağılacakını, Keynes'yen âletler yardımıyla inceleyen bu model, gerek varsayımları gerek işleyişi bakımından çeşitli tenkitlere hedef olmuştur. Bu tenkitlerin başlıcaları, şöyle sıralanabilir:

i — Kaldor modeli, eksojen yatırım seviyesi ile ekonomideki sınıfların farklı tasarruf meyillerinin yeri olduğu bir sistemde, tam istihdam kâr payını tayin etmektedir. Modelin denge şartı, *ex ante* veya *ex post*, tasarruf-yatırım eşitliğidir. İzahlarda, yatırımlarla ilgili herhangi bir davranışsal ilişki yer almamaktadır. Nisbi kâr payının, denge noktasında, yatırım/hasıla oranına eşit olması gerekir. Halbuki, yatırım/hasıla oranı veridir. Madem ki nisbi kâr payı dengede, önceden bilinen bir orana eşit hale gelecektir, o halde dağılım meselesini izaha yarayacak böyle bir model büyük bir anlam taşımıyacaktır²⁰.

ii — Bütün eksikliklerine rağmen neo-klâsik dağılım modeli genel bir teoridir. Ekonomideki faktörler, sonsuz sayıda gruplandırılabilir bile, neo-klâsik model bu gruplar arasında gelirin nasıl dağılacakını meselesine yine bir ışık tutabilir²¹. Kaldor modeli ise, faktörleri iki sınıfa ayırarak ele aldığı için, genellik niteliğini kaybetmektedir.

iii — Ekonomide iki sınıf faktör bulunduğu kabul edilse dahi, bu sınıfların tanımları ve aralarındaki ayırım, üretim cephesinden değil de farklı tasarruf meyilleri bakımından ele alındığı için, bazı belirsiz durumlarla karşılaşmaktadır²². Örneğin, sermayedar-müteşebbislerin tasarruf meyli ile işçilerin tasarruf meyli birbirine eşit ise, modelin ana denklemi çözülemeye hale gelir. Çünkü, ekonomik sınıfların tanımı, sadece tasarruf meyillerine dayanmaktadır. Tasarruf meyilleri aynı olunca, sınıflar arasında da fark kalmıyacaktır.

Faktörleri tasarruf meyillerine göre sınıflamak, ikinci bir güçlük daha yaratmaktadır. Eğer, müteşebbislerin ve işçilerin tasarruf fonksiyonları

20 C. E. Ferguson - Theories of distribution and relative shares - *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*, 1964, sayı 1.

21 J. Tobin - Towards a general Kaldorian theory of distribution - *Review of Economic Studies*, Şubat 1960.

22 H. Atsumi - Mr. Kaldor's theory of income distribution - *Review of Economic Studies*, Şubat 1960.

doğrusal değilse, sistemin çözümü tek değildir. Bu sefer de, çeşitli çözümlerden hangisinin seçilmesi gerekeceği meselesi ortaya çıkmaktadır.

İşçilerin tasarruf meylinin sermayedarlarınkinden büyük olduğu bir durum, modeldeki denge mekanizmasının dayandığı üstü kapalı varsayımları aşığa çıkardığı için, gerçek dışı olmakla beraber, yine de belli bir anlama sahiptir. Kararsız denge halini belirten bu $s_w > s_c$ eşitsizliğinin mikro-ekonomik esasları belirsizdir. Ana denkleme göre, $s_w > s_c$ halinde, yatırım/hasıla oranı artarken, nisbî kâr payı azalmakta ve gitgide denge noktasından uzaklaşmaktadır. Durumun, Kaldor modeli mantığına dayanılarak izahı yapılmak istenirse, efektif talepte bir artış meydana geldiği zaman fiyatların düşeceğini kabul etmek gerekir.

iv — Modelde, fiyatlarla ücretler arasındaki ilişki, veri olarak alınmıştır. Ancak bu takdirde çarpan gelir dağılımını tayin edebilir. Bu ilişki-den de kast edilen şudur: Nakdî ücretler veri iken, fiyatlar, istihdam seviyesinin fonksiyonudur²³. Üretim fonksiyonu da veri ise, bu fonksiyonel ilişkiyi tespit etmek mümkündür. Ekonomide eksik istihdam hali mevcutsa, ücret seviyesine nazaran fiyat seviyesini tayin eden, efektif talep olacaktır. Tam istihdama ulaşıldıktan sonra, efektif talep fiyat seviyesini doğrudan etkiler. Fonksiyonel ilişki artık, ücretlerle fiyat seviyesi arasında değil, taleple fiyat arasındadır. Toplam talep belli bir hızla artarken, fiyatların da ücretlere nazaran, şu veya bu oranda artacağına dair kesin bir şey söylenemez. Bu sebepten, gelir dağılımı da tayin edilemeden belirsiz bir durumda kahr.

v — Yatırım/hasıla oranının modele bağımsız bir değişken olarak sokulması da, tenkit edilebilecek noktalardan biridir. Fakat gerektiğinde bu Keynes'yen varsayımdan vazgeçilerek, yatırım seviyesinin endojen bir değişken olarak ele alındığı makro-ekonomik dağılım modelleri kurulabilir. Bundan dolayı, yatırım/hasıla oranının bağımsızlığı konusunda yapılan tenkitler üzerinde fazla durmamak gerekir. Tasarruf meyillerinin, sabit birer koefisyan olarak ele alınması ise, kolaylıkla sayılabilecek bir husus değildir. Örneğin, s_w 'yi sabit olarak kabul etmek demek, büyüme sırasında meydana gelecek değişikliklerin, işçilerin tüketim harcamalarını etkilemeyeceğini varsaymak demektir²⁴.

23 H. Atsumi, a.g.m.

24 S. Weintraub - *An Approach to the Theory of Income Distribution* - Philadelphia 1958; sh. 104.

vi — Modelde, nisbî payların seyri ile tasarruf meyilleri arasındaki yakın ilgi, işçiler ve işverenler tarafından bir strateji âleti olarak kullanılabilir. Örneğin işçiler, ortalama ve marjinal tasarruf meyillerini yükselterek, nisbî paylarını arttırabilirler. Bunun için de, sendika liderlerinin, üyeler arasında yoğun bir tasarruf propagandası yapmaları gerekir. İşçi sendikaları pasif durumda iken, sermayedarların da, tasarruf meyillerini küçülterek, nisbî paylarını arttırmak imkânları mevcuttur. Fakat, her iki taraf da, tasarruf meyillerini azaltıp çoğaltarak, paylarını karşılıklı kontrol etmeye kalkışarlarsa, artık, Keynes'yen teorinin denge mekanizması değil, oyun teorisinin kuralları işlemeye başlayacaktır²⁵.

vii — Aslında, modeldeki bütün bu zayıf noktaların sebebi, $Y = P + W$ ilişkisinin, ex post bir özdeşlik olarak ele alınmasıdır²⁶. Halbuki, kârlar ve ücretler, millî gelirin ayrı ayrı fonksiyonudur.

$$\begin{aligned} P &= P(Y) \\ W &= W(Y) \end{aligned}$$

Bu takdirde, $Y = P + W$ ilişkisi de,

$$Y = P(Y) + W(Y)$$

haline gelmektedir. Eğer modelde bu ilişki, marjinal prodüktivite prensibi kullanılmadan elde edilebilseydi, gerçekten neo-klâsik dağılım modelinin yerini alan yeni bir teori kurulmuş olacaktı. Bir ekonomide denge gelir dağılımını bulabilmek için, hem çarpan hem de marjinal prodüktivite prensibinden faydalanmak gerekmektedir. Marjinal prodüktivite prensibini kullanmaktan kaçınmak için tam istihdam varsayımına sığınmak, dağılım meselesinin hallinde yardımcı olamamaktadır.

Bütün bu tenkitlere rağmen, modelin, neo-klâsik dağılım teorisinin birçok eksik noktalarını ortaya çıkardığı ve nisbî payların seyri ile ilgili analizlere yeni bir hava getirdiği gerçektir. Bir piyasa ekonomisinde, herhangi bir faktörün fiyatının, marjinal hasılasından yüksek olmasına imkân yoktur. Bu bakımdan, modelin, neo-klâsik teoriyle çatıştığı bir nokta mevcut değildir. Fakat, neo-klâsik modelde, faktör fiyatlarının marjinal hasıllardan düşük olamayacağına dair açık bir kural yoktur. Yani aslında marjinal prodüktivite prensibi, faktör paylarına bir azamî sınır çizmekte ve fakat bu

25 J. Tobin, a.g.m.

26 H. Atsumi - a.g.m.

sınır altında başka ekonomik güçler tarafından kontrol edilen nisbî payların tayininde, mutlak bir role sahip bulunmamaktadır²⁷.

Modelin, sadece iki faktörü alıp, gelirin bu faktörler arasında nasıl dağılacığını izaha girişmesi de, genellik niteliğinin kaybolmasına bir delil teşkil etmez. Bütün makro-ekonomik modellerde göze çarpan bu basitleştirilmiş ayırım şekli, makro düşünce sisteminin mantığı ile ilgilidir. Fikirler, basit bir izah şeklinin çerçevesi içine oturtulurken, birbirleriyle ve ekonominin bütünüyle olan ilişkileri ayrıntılı bir şekilde ele alınacak makro değişkenler gelişi güzel seçilmezler. Değişkenlerin seçiminde, kapitalist bir sistemin ana davranışları dikkate alınır. Örneğin Kaldor modelinde, dağılım meselesi sadece nisbî kâr ve ücret payı bakımından ele alınmakta, bağımsız değişken olarak da yatırım/hasıla oranı seçilmektedir. Bunun sebebi açıktır; yatırımlar, gelir hesabından değil de sermaye hesabından yapılan harcamalarla yakından ilgili olduğu sürece, carî gelir akımının yatırımları etkilemediğini farzetmekte bir sakınca yoktur. Analizlerde, yalnız iki istihsal faktörüne yer vermek de, denge mekanizması izahlarına bir açıklık getirmektedir. Çünkü, mekanizmanın esasını teşkil eden efektif talep yetersizliği veya fazlalığı, bu faktörlerin gelirlerini aksi yönlerde etkilemekte ve böylece sistem tekrar dengeye gelmektedir. Bunun da sebebi, faktörlerin tasarruf meyillerinin birbirinden farklı oluşudur. Ayrıca, modeldeki çeşitli koefisyanların bölünebilirlik ve değişebilirlik özelliklerinden faydalanmak için de, üretim faktörlerini geniş anlamda tanımlamak gerekir. Örneğin faktörler dar anlamda tanımlanıp, modellerdeki değişkenlerin sayısı arttıkça, marjinal produktivite prensibi bile anlamsız hale gelmektedir²⁸.

İşçilerin ve sermayedarların, modelin ortaya koyduğu gerçeklerden faydalanarak, kendilerine bir strateji seçmeleri halinde, gelir dağılımının, ancak oyun teorisi icaplarına göre tayin olunacağı hususu doğrudur. Model, her iki sınıfın da, tasarruf meyillerini arttırıp azaltmak için teşebbüse geçmediği bir durumda geçerlidir. Aksi takdirde, iki yanlı monopol şartları câri olacaktır. Fakat, aynı husus, bütün dağılım teorileri ve modelleri için vârittir. İster Ricardo ve Marx, ister neo-klâsik dağılım modelinde olsun, istihsal faktörleri, nisbî paylarını tayin eden güçlerin ne olduğunu farkedip ona göre karşılıklı stratejiler uygulamaya başlayınca, bütün bu modeller işlemez hale gelir. Zaten, ücretler ve kârlar, işçi ve işveren organizasyonları-

27 N. Kaldor, A rejoinder to Mr. Atsumi and Professor Tobin - **Review of Economic Studies**, Şubat 1960.

28 N. Kaldor, a.g.m.

nın karşılıklı pazarlıklarına göre tespit ediliyorsa, sorun nitelik değiştirerek, bir makro-ekonomik modelin çerçevesi dışına çıkar.

Keynes'yen gelir dağılımı analizi, bir çok önemli pratik sonuç ihtiva etmektedir. Bu sebepten modele, fiilen neyin vukua geldiğini izaha çalışan bir davranışsal teoriden çok, büyüme esnasında tam istihdam hali idame ettirilecekse, nelerin vukua gelmesi gerektiğini belirten bir düşünce sistemi olarak bakmak gerekir. Tam istihdam şartlarını devamlı olarak sağlayacak yatırım miktarı veri ise, sistemi dinamik olarak bu tam istihdam durumunda tutacak tek bir gelir dağılımı var demektir. Şu halde, modelin sonuçları sistemin, kendiliğinden tam istihdam halini muhafaza edip edemeyeceği bakımından ele alınmalıdır. Muhafaza edebiliyorsa, mesele kalmamıştır. Muhafaza edemiyorsa, hangi pratik tedbirlerin öngörülmesi gerektiği de, zaten modelin sonuçları arasında yer almaktadır.